

colecția **monografii**

DR. ARĂDAN CONSTANTIN-MARIUS

PREZUMȚIA DE NEVINOVĂȚIE
ÎN JURISDICȚIILE NAȚIONALE ȘI EUROPENE

Dr. ARĂDAN CONSTANTIN-MARIUS

**Prezumția de nevinovăție
în jurisdicțiile naționale
și europene**

Universul Juridic
București
- 2024 -

Cuvântul profesorului Ioan Vida

Introducerea în Constituția României a prezumției de nevinovăție, intrarea țării noastre în rândul statelor membre ale Uniunii Europene, preluarea acquis-ului european în dreptul intern și modificarea raporturilor dintre dreptul european și dreptul național, ca și interconectarea jurisdicțiilor române cu cele europene au dus la nașterea unor mari provocări pentru științele juridice românești. Autorul a încercat să dea răspunsuri adecvate întrebărilor generate de aceste modificări radicale care s-au produs în sistemele juridice, prin prisma prezumției de nevinovăție, înțelegând ca un principiu diriguitor al constituționalismului european, al desfășurării procesului penal, administrativ, vizând, pe de o parte, aprofundarea dimensiunilor sale umane și judiciare, iar pe de altă parte, tendința de extindere a aplicării în alte ramuri și domenii ale dreptului.

Din acest punct de vedere, monografia „*Prezumția de nevinovăție în jurisdicțiile naționale și europene*” reprezintă prima cercetare de amploare consacrată analizei acestui principiu, după statuarea sa constituțională. Autorul a urmărit îndeaproape prefacerile din diferite ramuri ale dreptului, concludând că, la sfârșitul acestui proces evolutiv, prezumția de nevinovăție a fost ridicată la nivel de principiu constituțional și a pătruns în spațiul jurisdicțional intern european și chiar internațional.

Un merit al lucrării îl constituie analiza realizată de către autor a formelor răspunderii juridice, asociată cu practica instanțelor de judecată, din care a extras aspecte concrete, identificând chiar dificultățile aplicării prezumției de nevinovăție la nivelul celor mai înalte standarde definite în legile fundamentale ori în instrumentele europene sau internaționale de apărare a drepturilor și libertăților individuale.

Tratarea prezumției de nevinovăție în România își găsește în lucrare o ilustrare corespunzătoare, de la ratificarea Pactului Internațional al Drepturilor Civile și Politice, prin Decretul nr. 212/1974, și până la Constituția României din 1991, inclusiv până la revizuirea acesteia din 2003, când sancțiunile privative de libertate au fost limitate la dreptul penal.

Autorul subliniază că, în urma adoptării Constituției din 1991, prezumția de nevinovăție se impune ca un principiu de rang constituțional, care „stabilește garanția libertății persoanei și care lansează obligativitatea conformității cu Legea fundamentală în ierarhia actelor normative”. Pe acest fond, autorul pune în valoare modificările intervenite în dreptul procesual penal,

evidențiindu-le rolul de a elimina abuzurile posibile în tragerea la răspundere juridică penală sau administrativă.

Pentru a obține o imagine exhaustivă, autorul prezintă receptarea prezumției de nevinovăție în domeniul procedurii penale și al dreptului civil, în raport cu răspunderea civilă contractuală, cu răspunderea civilă delictuală, răspunderea contravențională și cea disciplinară, relevând elementele specifice fiecărui tip de răspundere juridică.

Datorită poziției sale constituționale, prezumția de nevinovăție are efecte *erga omnes*, imperativele sale urmând să fie asumate nu numai de stat, ci și de către persoanele particulare și de mass-media. Principala idee care rezultă este că prezumția de nevinovăție veghează la protejarea libertății individuale, în calitatea sa de principiu de drept fundamental. Astfel, autorul evidențiază existența unei legături între respectarea prezumției de nevinovăție și dezideratele actuale ale democrației, identificând această relație pe planul reglementărilor constituționale din mai multe state europene, cu diferențele de conținut aparținând răspunderii internaționale.

Nu în ultimul rând, referindu-se la sistemul judiciar ca la un garant statal al aflării adevărului în confruntările dintre nevinovăție și vinovăție, autorul a concluzionat că există o legătură între dreptul la un proces echitabil, prezumția de nevinovăție, dreptul la apărare și celelalte garanții legale consacrate desăvârșirii libertății individuale. În confirmarea acestor deziderate, autorul se apleacă asupra sistemului de organizare a activității de înfăptuire a justiției, relevând atât aspectele pozitive, cât și pe cele indezirabile, unele conflictuale, altele de colaborare laborioasă între instituțiile judiciare. În ceea ce privește raportul dintre prezumția de nevinovăție și independența justiției, sunt remarcabile trimiterile autorului la conduita judiciară a participanților la actul de justiție.

O atenție specială este acordată instanței de contencios constituțional, relevându-se rolul său în apărarea supremației Constituției, inclusiv în ceea ce privește deosebirile dintre punctele de vedere ale Înaltei Curți de Casație și Justiție și Curtea Constituțională ori dintre aceasta și instanțele europene. Nu sunt lăsate în afara studiului relațiile dintre Curtea Constituțională a României și alte autorități publice, în mare măsură responsabile de neaplicarea sau de aplicarea defectuoasă a deciziilor instanței de contencios constituțional. În acest context, nu este lipsită de interes poziția autorului în clarificarea nuanțelor ce apar în raporturile dintre Curtea Constituțională a României și Curtea de Justiție a Uniunii Europene, apreciindu-se că posibilele divergențe de acest gen sunt legate de nivelul de atingere a unor ținte democratice de ambele părți.

Nu în ultimul rând, cercetarea a prefigurat obstacolele cu care se confruntă aplicarea prezumției de nevinovăție și a anticipat posibilele sale evoluții atât prin formularea unor propuneri de *lege ferenda*, cât și prin identificarea situațiilor conflictuale care țin de punerea în aplicare a acestui principiu constituțional.

Această monografie își revendică un statut de sine stătător în cercetarea juridică românească prin complexitatea problematicii supuse evaluării științifice. Ca operă de cercetare științifică, monografia valorifică prezumția de nevinovăție ca principiu de ordin constituțional, înrădăcinat, în special, în dreptul procesual penal, civil și administrativ.

Prof. univ. dr. Ioan VIDA

Prezumțiile în drept

Secțiunea 1. Noțiunea și funcțiile prezumțiilor juridice

În crearea și aplicarea dreptului, legiuitorul și cel care aplică legea recurg la o serie de operațiuni tehnice fie pentru realizarea conceptualizării juridice, fie pentru interpretarea legii⁴. În rândul acestor operațiuni, prezumția apare ca fiind „un raționament anticipativ – inductiv și deductiv – care urcă de la un fapt cunoscut spre unul necunoscut, iar apoi coboară spre faptul concret, determinat, ce își așteaptă evaluarea și calificarea”⁵.

Prezumțiile sunt aplicabile în toate ramurile dreptului – drept public, drept privat –, fiind utile, cu precădere, în domeniul dreptului civil și penal. Cu toate acestea, prezumțiile pot avea o contribuție semnificativă în construcția legislativă, ca procedee ale tehnicii legislative, putând fi întâlnite în cuprinsul regulii de drept ori în motivele presupuse a sta la baza acestei reguli⁶. Așa cum se precizează în doctrină, atunci când „prezumția este integrată în cuprinsul normei juridice, asistăm la o modalitate de definire a conceptelor pe calea substituirii: în locul unui concept greu de definit se recurge la un alt concept, mult mai ușor de perceput”⁷.

În rândul celor care servesc la motivarea unor soluții legale se apreciază că intră prezumțiile de voință. Potrivit art. 327 C. civ., prezumțiile sunt consecințele pe care legea sau judecătorul le trage dintr-un fapt cunoscut în vederea stabilirii unui fapt necunoscut.

De la rolul unanim acceptat al prezumției în drept au fost dezvoltate o serie de instituții juridice – pe care le calificăm ca fiind principii de rang constituțional –, ce au contribuit la conceptualizarea unei stări de fapt în

⁴ A se vedea Gérard Cornu, *Droit civil. Introduction. Les personnes. Les biens*, 7e édition, Montchrestien, Paris, 1994, p. 79; Maria Fodor, *Drept procesual civil*, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 402; Viorel Mihai Ciobanu, Gabriel Boroș, *Drept procesual civil*, ed. a 4-a, Ed. C.H. Beck, București, 2009, p. 283; Ioan Vida, Ioana Cristina Vida, *Legistică formală*, Ed. Universul Juridic, București, 2020, p. 61; Anita Naschitz, *Teorie și tehnică în procesul de creare a dreptului*, Ed. Academiei, București, 1969, p. 281.

⁵ Ion Deleanu, *Prolegomene juridice*, Ed. Universul Juridic, București, 2010, p. 185.

⁶ A se vedea Anita Naschitz, *op. cit.*, p. 281.

⁷ Ioan Vida, Ioana Cristina Vida, *op. cit.*, 2020, p. 61.

raport cu o serie de circumstanțe, care au trebuit să fie dovedite. Fie că prezumția legală ajută la crearea dreptului, fie că prezumția simplă poate constitui traseul conceptualizării drepturilor, există opinii potrivit cărora prezumția nu are niciodată valoarea de mijloc de probă distinct⁸.

Privind și către dreptul comparat, observăm că există mult mai mulți susținători ai ideii potrivit căreia prezumțiile sunt utile, indiferent că permit stabilirea, în mod indirect, a unor situații de fapt dificil sau imposibil de dovedit pe cale directă. Discuțiile privind natura juridică și probatorie a prezumțiilor de drept se circumscriu distincției între prezumții legale și prezumții simple, chiar dacă finalitatea este aceeași, respectiv crearea unor ipoteze precum buna-credință, proba contrarie sau sarcina probei.

Astfel, prezumțiile legale implică activ legiuitorul în opera legislativă, în timp ce prezumțiile simple sunt aplicabile judecătorului care, prin intermediul rolului său activ, are posibilitatea de a analiza materialul probator. Ele pot reprezenta chiar mijloace de probă propriu-zise, cu excepțiile prevăzute de lege. Funcțiile prezumțiilor legale se caracterizează atât prin rolul probator, când judecătorul deplasează obiectul probei de la un fapt cunoscut la unul necunoscut, cât și prin cel de sprijinire a manifestării rolului activ al instanței în materia probațiunii⁹. Mergând pe acest fir logic, prezumțiile simple chiar constituie mijloace de probă¹⁰, deoarece înlătură dificultățile în dovedirea unui fapt concret și transferă obiectul probei asupra unui fapt conex¹¹.

În familia prezumțiilor, un statut complex îl are prezumția de nevinovăție. Afirmată în dreptul penal și în dreptul procesual penal, utilizată în dreptul civil, recunoscută în dreptul internațional al drepturilor omului și contestată în dreptul constituțional, prezumția de nevinovăție și-a depășit cu mult limitele inițiale, devenind, în opinia noastră, un principiu interdisciplinar impus de reglementarea sa instituțională.

⁸ Ion Dogaru, Dan Claudiu Dănișor, Gheorghe Dănișor, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Științifică, București, 1999, pp. 232-234, 428 și urm.

⁹ Lucian Mihai, *Natura juridică a prezumțiilor*, în *Revista de studii și cercetări juridice* nr. 1/1979, p. 46-52.

¹⁰ Constantin Hamangiu, Ion Rosetti-Bălănescu, Alexandru Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, vol. I, Ed. All, București, 1996, p. 127 și urm.

¹¹ A se vedea Ion Deleanu, Vălean Mărgineanu, *Prezumțiile în drept – prezumțiile absolute*, Ed. Dacia, București, 1981, p. 30; Gheorghe Belei, *Drept civil, Teoria generală*, TUB, București, 1986, p. 152; Florin Măgureanu, Valeriu Tudor, *Considerații privind natura juridică a prezumțiilor*, în *Revista Română de Drept* nr. 4/2002, pp. 44-49; Victor Mihai Ciobanu, Marian Nicolae (coord.), *Noul Cod de procedură civilă comentat și adnotat*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 782.

Prezumția de nevinovăție, utilizată în dreptul penal și procesul penal, a devenit aplicabilă și în alte ramuri ale dreptului, împreună cu valențele care o caracterizează. În amplitudinea sa, prezumția de nevinovăție guvernează asupra unui corolar de drepturi care implică ideea de libertate a individului și de demnitate care pot fi oricând limitate, restricționate sau încălcate sub puterea de coerciție a statului¹². În toate cazurile, prezumția de nevinovăție subzistă în rândul principiilor de drept și se activează atunci când drepturile omului sunt într-un astfel de pericol¹³. Tocmai de aceea, prezumția de nevinovăție a fost caracterizată ca fiind un „drept al omului”¹⁴, „o lege indiscutabilă, axiomatică și elementară”¹⁵, dar și un principiu fundamental al echității procedurale în dreptul penal¹⁶.

Multiplele interpretări rezidă în aplicabilitatea prezumției de nevinovăție în cadrul răspunderii juridice. În acest pachet de drepturi și responsabilități, prezumția de nevinovăție își extrage din sfera prevederilor constituționale forța normelor juridice care garantează respectarea și garantarea drepturilor fundamentale ale omului, în momentul în care intervine una dintre formele de răspundere juridică.

Din acest punct de vedere, considerăm că prezumția de nevinovăție este un principiu de rang constituțional, fiind deja recunoscut în majoritatea statelor lumii. Ca dovadă, profesorul Dan Claudiu Dănișor a apreciat că „tendența este de a privi demnitatea ca valoare supremă și apărarea ei ca pe un obiectiv constituțional, în timp ce drepturile sunt doar consecințele concrete ale acestei valori”¹⁷. După cum s-a semnalat deja în doctrină, „constatăm, din succesiunea textului constituțional (...) că prima valoare declarată supremă și garantată în statul român (...) este demnitatea omului. Ea reprezintă o valoare cu valențe etice și juridice, în egală măsură (...) Documentele în baza cărora s-a

¹² Constantin-Marius Arădan, *Constitutional relevance of the presumption of innocence*, International Journal of Legal and Social Order, No. 1/2022, pp. 1-12.

¹³ A se vedea Hotărârea CEDO în C- *Wemhoff c. Germaniei*, 27 octombrie 1968.

¹⁴ Paul Roberts, Jill Hunter (editori), *Criminal Evidence and Human Rights: Reimagining Common Law Procedural Traditions*, Hart Publishing, Oxford, no. 1/2012, p. 259.

¹⁵ A se vedea Hotărârea Curții Supreme de Justiție a Statelor Unite ale Americii, în Cauza *Coffin c. US* 156 U S 432, 1895. Despre istoria prezumției de nevinovăție în Statele Unite ale Americii, a se vedea Joseph Sorrentino, *Demystifying the Presumption of Innocence*, Glendale Law Review vol. 16, Issue 26/1996, p. 453.

¹⁶ Andrew Ashworth, Jeremy Horder, *Principles of Criminal Law*, Oxford University Press, Oxford, 2013, p. 71.

¹⁷ Dan Claudiu Dănișor, *Universalitatea drepturilor și libertăților fundamentale potrivit Constituției României*, în Revista de drept public nr. 2/2004, p. 4.